

УДК 781.68

Ігор Закус

МИСТЕЦТВО ІМПРОВІЗУВАТИ

Розглядається музична імпровізація як універсальна мова. Досліджуються основні аспекти та особливості мистецтва імпровізації в музиці. Аналізуються основні складові, методи та інструменти джазової імпровізації, розкриваються основні ідеї концепції побудови соло та основні прийоми, з допомогою яких твориться мова імпровізації.

Ключові слова: джаз, імпровізація, музична мова, джазове соло.

Імпровізація завжди була і є вищою мірою свободи, найвищим ступенем володіння будь-яким ремеслом. Імпровізація – це право вибору, і вибір цей завжди широкий, залежить від смаку, настрою, відчуттів, духовного стану, а результат повинен вражати своєю оригінальністю та індивідуальністю. Особливе значення це поняття має у музиці. Саме в джазі імпровізація отримала своє найбільше втілення, складає його сутність, тому що є основним принципом цієї музики. «Джазова музика сильна справжнім моментом. Немає ніякого сценарію. Це діалог. Рішення про те, якими емоціями поділитися зі слухачами, музиканти беруть за частки секунди на підставі того, що відчувають прямо зараз», – стверджував американський трубач Вінтон Марсаліс. Мабуть тому, будучи одним з наймолодших видів музичного мистецтва, за 70–80 років власне джаз зазнав найбільшого розвитку, увібрав в себе народну, класичну та сучасну музику. Як вважає американський саксофоніст Сонні Роллінз «джаз – такий вид музики, який може увібрати в себе багато і при цьому залишатися джазом».

Відтак, **метою** статті є аналіз музичної імпровізації як універсальної мови, аналіз її складових (форма, мелодія, гармонія, ритм), окремих ідей побудови та концепції *соло*.

Вміння імпровізувати, рівень, якість та ідея імпровізації визначається в першу чергу природними здібностями і звичайно ж, володінням засобами, які дозволяють зробити це майстерно. До природних здібностей можна віднести вроджену уяву, фантазію, чутливість, інтелект, важливим є професійне володіння такими елементами музичної мови, як гармонія, мелодія, ритм, акорди, фразування, паузи, лади, володіння технікою гри на музичних інструментах. Інструментами імпровізації можуть бути як витончена техніка гри на інструментах, так і довгі ноти та паузи. Останні мають надзвичайну магічну силу. Вміння користуватись цими засобами правильно, цікаво дають бажаний результат – народжується справжня музика.

Якщо схильність до імпровізації нам дає природа і ми протягом життя розвиваємо або нехтуємо нею, залежно від способу та умов життя, оточення, то професійну освіту необхідно здобувати й вдосконалювати. Можна зіграти блюз, користуючись однією пентатонікою, можна використовувати багато ладів, обігруючи акорди, а можна зіграти його по неакордових (заборонених) нотах, однак оформити їх цікаво, ритмічно, артикуляційно... і вийде три різних за емоціями та настроєм блюзи, три різні емоційні стани. Це і є імпровізація, це і є джаз. «У чому полягає головна відмінність між класичною музикою і джазом? – запитував американський композитор, диригент та піаніст Андре Превен. – У класичній музиці музичний твір важливіший, ніж його виконання, а в джазі навпаки».

Музика імпровізації має свою форму, завершеність. Якщо форма відсутня, імпровізація перетворюється в абстракцію та хаос. Форма – це принцип побудови музичного

твору чи імпровізації, це скелет, що надає виразності та образності музиці. Поширені різні види простої та складної форми, принципи класичних форм (сонатне алегро, рондо та ін.) Для її наповнення існують такі засоби:

- Мелодія – музичний зворот, що має закінчену музичну думку. Розвиток мелодії як правило хвилеподібний. Це проявляється в чергуванні звуків, які йдуть почергово вгору та вниз і складають одне ціле. Рухи вгору відображають емоційний підйом, а вниз-емоційний спад, які в свою чергу підпорядковуються одній вершині-кульмінації. Кульмінація може бути в різних місцях, залежно від сюжетного змісту (на початку, всередині або в кінці). Інколи мелодія протікає без підйомів та спадів, є одноплановою. Кожна мелодія-результат розвитку основних тематичних зерен-мотивів. Мотиви чи фрази, що мають основний музичний зміст, найчастіше розміщені на початку музичного твору. Наступні мотиви чи фрази виникають на базі основних за допомогою повторності, контрасту. Всі звуки мелодії діляться на опорні та неопорні. Опорні ноти є скелетом мелодії, виражають основну музичну думку, між ними знаходяться не опорні ноти. Щоб мелодія мала завершеність, вона закінчується мотивом, який втілює основний музичний зміст. Найчастіше закінчується тонікою, та може бути в межах двох октав, залежно від ідеї. Розвивати мелодію можна гармонічно, обіграючи акорди та їх альтерації та мелодично, граючи мелодію, розвиваючи та видозмінюючи її. Майстром цього прийому був І. С. Бах. Усі великі композитори були прекрасними методистами і пов'язували свою творчість з народною піснею. Джазова культура, що виникла на основі злиття різних культур та імпровізації теж дуже тісно пов'язана з народною музикою. На основі цього виникли такі поняття, як американський, європейський, скандинавський джаз.

- Гармонія – наука про акорди, їх будову та роль, взаємодію та зв'язок з мелодією. Існують мажорна, мінорна, домінантова група акордів, акорди збільшені та зменшені. Кожна з цих груп має своє характерне звучання, роль та функцію. Для кожного з акордів існує група ладів (іонійський, дорійський, фрігійський, лідійський, міксолідійський, еолійський, локрійський) та пентатонік, що ідеально підходять для обігрування цього акорду і дають різний колорит звучання. Завдяки оригінальній гармонізації одна і та ж мелодія може звучати по-різному. Так само оформлена по-різному ритмічно мелодія може мати різне обличчя.

- Ритм – це оформлення музики в часі. В музиці використовується таке поняття, як метро-ритм, має виражальні та можливості, які пов'язані з особливостями нашого організму та рушійними процесами в природі. Існують сильні та слабкі доли метро-ритму, що утворюють різні розміри. Трактуватись мелодія може в простих розмірах ($\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$) і буде мати різний колорит. Сьогодні в джазі популярні складні, змішані розміри ($\frac{5}{4}$, $\frac{7}{4}$, $\frac{9}{4}$, $\frac{11}{8}$). Вони надають музиці особливе, незвичне звучання. Людська мова теж має свій метро-ритм, темп. Її можна оформити на нотному папері. Чиясь розповідь буде дуже мелодійною, красивою, в розмірі $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$, інша – напруженою, схвилюваною, в розмірі $\frac{7}{8}$, $\frac{9}{8}$. А хтось розмовляє повільно, задумливо, в розмірі $\frac{2}{2}$, $\frac{3}{2}$. В ритмічному розвитку звуку важливе значення має темп, що вказує на точну тривалість звуків. Наприклад звучання одної чверті в темпі *Andante* дорівнюватиме 76 ударів за хвилину, а в темпі *Allegro* – 152 удари. З допомогою цих позначень передаються художні наміри композитора.

• Сольфеджіо (розвиток слуху), елементарна теорія музики (вчення про музичну будову), поліфонія (вивчає техніку багатоголосся) – це предмети, вивчення яких допомагає швидше, глибше і повніше зрозуміти суть імпровізації.

Отже, музика є універсальною мовою. Нею можна передати різні емоції: любов, хвилювання, радість, смуток, щастя... Музична імпровізація робить це напевно найдосконаліше та найрізноманітніше. І для цього існують певні засоби та прийоми, різні концепції побудови соло. Ось деякі з прийомів побудови джазового соло:

1. Гра ліній, а не окремих нот.
2. Фрази повинні бути пов'язані одна з одною за допомогою ритмічних патернів, схожих контурів та ритмів.
3. Використання принципу: створення напруги і розв'язання:
  - а) розв'язання в опорні ноти, а між ними – створення напруги;
  - б) використання особливих фраз (розв'язання) з імпровізаційними фрагментами з допомогою ритму або мелодії.
  - в) обігрування ідей інших солістів чи ритм-секції.
  - д) створення напруги з допомогою динаміки та тембрів.
  - е) чергування простих та складних фраз.
4. Перед тим як грати, уявіть фразу, почуйте ритмічний малюнок, основні ноти, головну ноту, її напрямок, тип ритмічного малюнку наступної фрази. Корисно співати фразу під час гри.

5. Наскільки добре музикант чує, слухає, настільки добре взаємодіє з іншими музикантами.

Це прийоми та інструменти, з допомогою яких можна збудувати джазове соло. А концепція може бути різною, залежно від характеру, настрою та ідеї музичного твору. Імпровізація може бути виконана на головну тему, мелодію, може бути самостійною окремою частиною, яка дає розвиток музиці та може бути зв'язуючою імпровізаційною частиною між основними темами. Отже, це лише окремі ідеї побудови та концепції соло. Можна користуватись ними, а можна використовувати свої. Але головною рушійною силою залишається музикант і вибір за ним.

Висновок: вся суть імпровізації в тому, що залежно від настрою, відчуття, наповненості, фізичного стану виконавця імпровізація кожного разу може бути іншою, різною. І цей процес нескінченний. Музична імпровізація відображає постійний рух, емоції, зміни... а це і є життя, розвиток, еволюція. Імпровізація – це вищий, передовий спосіб мислення, свобода. Музикант, здатний імпровізувати завжди має шанс на індивідуальність, здатний сказати більше, цікавіше мовою музики, відчуває життя глибше та повніше. Як сказав американський піаніст Хербі Хенкок: «у здатності творити і наявності художніх прагнень є місія, яка виходить далеко за рамки створення музики заради самої музики».

Щоб імпровізація вразила слухача, стала витвором мистецтва, музикант повинен мати що сказати завдяки внутрішній глибині та життєвому досвіду. Його розповідь мовою музики повинна бути цікавою, індивідуальною та щирою, тоді слухач і партнери на сцені повірять і захочуть вести з ним музичний діалог. Це і є мистецтво імпровізувати.

Zakus Igor. The art of improvising.

Improvisation is the driving force of progress, the development of anything. Music is an international language, and improvisation is the ability to talk interestin, beautiful. To speak the

language of music interestingly, beautifully and individually, you need natural data and possession of certain sciences, technologies and techniques. **Recent research.** An overview of key concepts of technology and tools, as well as data analysis of human nature's abilities which helps to master jazz improvisation. **The purpose of the article** is to analyze musical improvisation as a universal language, its components, principles and methods on which it is based, the disclosure of separate ideas of construction and concepts of solo. Improvisation is the right to choose, and the choice is always wide, which depends on taste, mood and feelings. The result must be impressive with its beauty, originality and individuality.

Improvisation in all ages was and is the highest degree of freedom, the highest degree of possession of any craft, the last step in various cultures. The art of improvising is relevant in military affairs, in cooking, in carpentry, and of course in all kinds of art (literature, theater, cinema, painting, photography). In general, improvisation is the driving force of progress, the development of anything. If folk musicians were not improvised, ethnic music would not have been so rich if Mozart and Bach were not given this art - classical music would not become so versatile. Thanks to improvisation, a music called jazz appeared. It is in jazz that improvisation has its greatest incarnation and essence, because it is the basic principle of this music. Apparently, being one of the youngest genres of music, in 70-80 years, jazz itself has undergone most of its development, diversity, and prosperity; has absorbed folk, classical and contemporary music.

The ability to improvise, the level, quality, and the idea of improvisation are determined primarily by natural abilities and, of course, by the possession of means that make it skillful. Natural abilities can be attributed to us from the birth of imagination, fantasy, sensitivity, intelligence. The reproduction of the best human abilities in music allows such means as: the science of harmony, melody, rhythm, chords, phrasing, pauses, modes, possession of the technique of playing musical instruments.

Music is a language, only international, and improvisation - the ability to talk interestingly, beautifully, on different topics. Musical sentences are thoughts, phrases, words, notes, letters. The child speaks first letters, then words, phrases, sentences ... and so learns to speak. The same process takes place in music: notes, phrases, musical sentences, periods, works. You can further explore chords, tunes, rhythm, musical form ... But it is not possible to learn to truly improvise, if nature does not have the imagination, sensitivity, ability to imagine, feel in music color, form, mood. And it's still hard to tell interestingly, without having your own experiences, mistakes, victories, life experiences. Only the person who possesses all this spectrum of qualities can create deep and convincing music, which makes us better. Instruments of improvisation can be both sophisticated technique of playing on instruments, and long notes and pauses. The latter have an extraordinary magic power.

The whole essence of improvisation is that depending on mood, feeling, fullness, the physical condition of the performer, improvisation can be different at any one time. And this process is endless. Nothing is in place. Musical improvisation reflects the constant movement, emotions, changes ... and this is life, development, evolution. Improvisation is a higher, advanced way of thinking, freedom. A musician who is able to improvise always has a chance for individuality, can say more, is more interesting in the language of music, feels life deeper and more fully.

Key words: jazz, improvisation.

Література

1. W. Wooten. *Groove Workshop*. – Hudson Music LLC, 2008 р. [Електронний ресурс] URL: <https://hudsonmusic.com/product/groove-workshop>
2. Месснер Е. *Основи композиції*. – М.: Музыка, 1968. – 503 с.
3. Шер Чак. *Імпровізація на бас-гітарі та контрабасі*. – М.: Guitar College, 1997. – 173 с.